

ЗА ЕДНО ФОНЕТИЧНО ЯВЛЕНИЕ В СЪВРЕМЕННАТА БЪЛГАРСКА РАЗГОВОРНА РЕЧ ПРЕЗ УХОТО НА ЧУЖДЕНЕЦА

Олга Сорока
(Лвов, Украйна)

Статията е посветена на едно фонетично явление в речта на съвременните българи – появата на нова артикулация на звука [л]*, възможни източници на неговия произход, мащаби на неговото разпространение, предположения и прогнози за неговото бъдеще.

Това, което може *да накара* един чужденец, владеещ и интересуващ се от нормативния съвременен книжовен български език от учебника, *да усети*, че нещо става или пък в момента се променя в най-модерната, най-съвременната разговорна българска реч (узус) е „гмуркането“ в самата реч. За проблематиката, разбира се, той винаги може *да научи* от много интересни публикации, посветени на българската разговорна реч. Но това, което му поднася „гмуркането“ в океана на прекрасната *“реч омайна сѹадка”* на мястото на събитието, т.е. проучването на речта в нейната естествена среда, не подлежи на сравнение.

През последните години изследването на динамичните процеси в езиците е едно от приоритетните направления в съвременното езиковедство. Интересът на изследователите към узуса става все по-голям, защото дава представа за реалната езикова ситуация, показва действителната реч на хората. В него се раждат много явления, едни от които много бързо изчезват, други продължават да живеят там,

---

* В българския книжовен език звукът [л] има следните стойности: по място на учленение е алвеодентален (алвеозъбен); по начин на учленение е латерален (страничен); по формантната структура на спектъра съгласната л притежава качеството вокалност, а по намаления интензитет – качеството консонантност. (Гилков, Бояджиев 1990: с. 117)

има и такива, които успяват да излязат извън неговите рамки, минават през кодификация и стават норма.

Вниманието в статията ще бъде съсредоточено върху един динамичен фонетичен процес – появата в речта на българите на специфичен звук [л(ѣ)]**, артикулационните характеристики на който доста се различават от тези, които има книжовният звук [л], описан в учебниците по българската фонетика. Интересът към това фонетично явление в българската реч се дължи на рязкото увеличаване на мащабите на неговото разпространение, на незабелязването на промяна в артикулацията на звука от страната на говорещите (слушащите) българи, и, разбира се, на липсата на становище по въпроса от страна на пазителите на езиковия ред – българските езиковеди фонетисти. Обърнах му внимание, защото смятам, че е актуално и заслужава да бъде наблюдавано и изследвано, тъй като може да доведе до промени в системата на консонантите на българския език.

Катедрата по български език в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ разполага с електронни корпуси на съвременната българска разговорна реч. За съжаление, изследваното явление не е отразено в техните транскрибирани варианти. Смятам, че отразяването на явлението в транскрипция би могло да даде по-ясна представа за последователността на неговата употреба, възможността да се проследи явлението в динамика, тъй като корпусите се обновяват, биха могли да бъдат фиксирани позиции, в които то (явлението) най-вече се проявява, да се отчете в каква посока върви, с каква скорост се разпространява и да се направят по-точни прогнози за неговото бъдеще.

В тази статия ще се опитам да потърся отговори на въпросите: Какво се случва в момента с българския звук [л]? Изчезва ли старият звук [л] от речта на българите? Дали има вероятност (опасност) той да се замести с „новото“ [л(ѣ)]? (За справка ще кажем, че подобна промяна е настъпила в полския език). Какви са възможните източници на неговата поява?

Българското езикознание не разполага с много материали, посветени на тази тема. В публикациите си за това явление в речта на българите споменават езиковедите Х. Холиолчев, М. Георгиева,

---

** За обозначаването на „новия“ звук се използва символ [л(ѣ)].

В. Мурдаров, Г. Падарева и В. Найденова. Във филологическите среди за първи път официално за този фонетичен процес говори българският езиковед Хр. Холиолчев още през 70-те години на миналия век. В статия, посветена на речта на говорителите, редакторите, репортерите и кореспондентите на Радио София, той обръща внимание на един звуков ефект, който понякога се получава при изговор на по-твърд вариант на съгласната [л] и е близък до едно кратко [l̥], което според него прилича на явлението, познато в полския език (Холиолчев 1974: 32). Въпреки спорадичните му прояви и неясността в размерите на неговото разпространение, авторът подчертава, че трябва да се отдели особено внимание на явлението, защото то се разпространява доста бързо и обхваща все по-широки кръгове от младото поколение. Като доказателство той посочва наличието на такова произношение вече и сред младежи: ученици и студенти в София. От наблюденията си върху речта на учениците Холиолчев той прави извода, че очевидно в тяхното езиково съзнание съществува фонична омонимия между фонемните варианти [л] и [l̥], защото например при изговора на футболния термин **аут** те го произнасят като **алт**, при това не правят никаква разлика между думите (Холиолчев 1974: 33). Точните размерите на явлението, пише авторът, биха могли да се установят само чрез специално социолингвистично проучване. Но тъй като социолингвистиката по това време не е много популярна и подобните изследвания не се приветстват, предложението остава в рамките на пожеланието на автора.

В началото на 80-те М. Георгиева издава книга за българския правоговор, в който споменава за този проблем като за разпространен „говорен дефект“ между учениците. В помагалото си тя предлага методика за преодоляване на „дефектното“ произношение с помощта на специални тренировъчни упражнения. (Георгиева 1983: 26–27).

Чак в края на 90-те се появява публикация на В. Найденова, изцяло посветена на това явление. Авторката го определя като „модна“ тенденция на фонетично равнище в съвременния български език, „масов ламбдацизъм“, който се състои в деформиране на произношението при произнасянето на веларния сонор [л] като лабиална съгласна със силна звучност или като възходящ лабиализиран дифтонг, което не е типично за българския правоговор. Тя забелязва, че започвайки пътя си от чест говорен дефект, този изговор по някаква

причина безпрепятствено проникна в неформалната среда, в езика на медиите, образователната система, киното и театъра, публичното пространство. (Найденова 1998: 197) Авторката посочва фонетични и морфологични позиции, в които се проявява „неолабиализираното“ [л(ѣ)] в българския език на фона на други славянски езици. Както и Х. Холиолчев, за начало на този некнижовен изговор на звука [л(ѣ)] посочва 70-те години на ХХ век, когато той се проявява епизодично в София и околните села и изглежда като случаен алофон или индивидуална особеност в произношението. Към 80-те години, според авторката, честотата в употребата на „новото Л“ нараства и това произношение става белег на „правилност, норма.“

Отделно внимание на явлението обръща професор В. Мурдаров в поредицата си от „99 езикови съвета“. В разделите, посветени на специфичното [л(ѣ)]: „Суадката“ детска реч, (Мурдаров 2001), „Болното л“ (Мурдаров 2006(а)), „Заболяването на муадите“ (Мурдаров 2007), той споделя тревогата си за съдбата на българския звук [л]. Младата изследователка Г. Падарева определя „новото“ [л(ѣ)], като изключително дразнещо и все по-налагащо се особено сред младите. Според нея то по-скоро би могло да се нарече маниерничене, артикулационна мода, отколкото логопедичен проблем. (Падарева 2009(а): 275). И двамата автори отбелязват, че през последните десетилетия звукът [л], претърпява много странна метаморфоза, променя характерна за българското книжовно произношение артикулация и всъщност започва да се измества от някакъв друг вид [л], което повече прилича на гласната [у], (Мурдаров 2001: 23; Падарева 2009(б): 275), хората понякога го наричат „мързеливо л“, а други пък предпочитат дори определението „лигаво л“. (Мурдаров 2006(а): с. 56, Мурдаров 2007: 19).

Своята загриженост по въпроса изказват и учители, и преподаватели, българи и чужденци, изучаващи български език. Въпросът привлича както по-възрастните хора, които усещат промяната, така и по-младите, които споделят своето неусещане за „новото“ л и несъзнателната му употреба в спонтанната си реч в училището, в университетта, на работа.

В. Мурдаров дава отговор на въпроса, защо младите носители на езика отричат, че произнасят звука [л] неправилно, и защо не го

забелязват. Той утвърждава, че така говори вече второ поколение българи. Деца и младежи не забелязват по-особения изговор на звука [л(ÿ)], защото обикновено и родителите им изговарят звука по същия начин. (Мурдаров 2006(а): 57). Тази теза се потвърждава и с материали, ексцерпирани от форумите на [bg.mamma](http://www.bg-mamma.com):

Аз съм родена 79 г. ... На майка ми вчера ѝ съобщих, че се уча да казвам Л. Тя ме пита кой ми бил казал, че не мога да го казвам. Пък аз си Уъкам вече 30 г. и др. (<http://www.bg-mamma.com>).

Българската социолингвистка К. Алексова, изследователка на езика на българското семейство, в едно от своите социологични изследвания констатира, че „анкетираните от нея (*курсив мой О. С.*) семейства откриват по-голяма разлика между собствената си реч и речта на своите родители, отколкото между собствената си реч и речта на децата си (младото поколение в обществото) (Алексова 2001: 19). Въпреки че авторката не посочва точно това явление („новото[л(ÿ)]“), предполагаме, че е възможно анкетираните да го включват в комплекс от прилики в речта на средното поколение и речта на децата им.

Появата на Интернет-пространството, Фейсбук, интернет-форумите даде нови начини, възможности за общуване, комуникация. В социалните мрежи хората имат възможност да споделят своите проблеми, грижи, да намерят информация и отговори на интересувачи ги въпроси. Във форума на [bg.mamma](http://www.bg-mamma.com) за 2007 година, където хората активно споделят темата за „българското уъ“, намерих една анкета, в която на участниците беше предложено да отговорят на въпрос: „Как изговаряте буквата [л]?“ Гласуваха 177 души, от които 52-ма признават, че понякога произнасят специфичното [л(ÿ)], голям брой 117 души отбелязват, че винаги изговарят правилното книжовно [л], 4-ма признават, че грешат постоянно, и 4-ма не искат да споделят мнението си:

Въпрос: Как изговаряте буквата "Л"?

Общ брой гласове: 177

(<http://www.bg-mamma.com>).

Около 30%, посетили форума, признават, че в речта им понякога се появява специфично [л(ÿ)], това е доста сериозна цифра, като имаме предвид, че и в тези 66,1 % „правилноговорещи“ със сигурност има такива, които просто не забелязват различно произношение. Една от участниците във форума Bg-Mamma споделя:

1) *Божке, чак сега се светнах, ... покрай тази тема се замислих.. и взех да си прочета една статия на глас, при което установих, че и аз винаги казвам уук,... уале и тн., при положение, че всъщност идеално мога да произнеса “л“.*

2) *Буагодаря за темата, преди няколко години, когато се явявах на устен кандидат-студентски изпит за специалността логопед, разбрах, че имам голям проблем с това Л. Изпитващата ми се посмя доста и ме прати на логопед. Както и да е не съм ходила, но мисля че ми е крайно време. Синът ми е на 2,9 и усещам как свиква да говори с моето Л, тъй като е само с мен през повечето време.“*

3) *Преди две години позната ме попита защо не казвам “ЛУК”, а “УУК”. Честно, за 30 години сега забелязах, че не произнасям “Л” като другите.*

4) *Като малка не можех да казвам “л” и много ме мъчиха докато се научих. Сега мога, но като внимавам. Иначе пак си уъкам... грозна работа! (<http://www.bg-mamma.com>).*

Всичко това ме накара през 2009–2011 да наблюдавам **речта на:**

1) Телевизионните водещи и участниците в различни предавания по БНТ, bbt, btv, Nova.

2) Моите съседни и приятели, случайни хора на улицата, в автобуса, в магазина.

3) Героите в новите български сериали, а също така героите от филми и сериали (бразилски, мексикански, английски, турски и др.), преведени и озвучени от професионалисти.

4) Студенти от Софийски университет, които изучават украински език, украинска филология и полска филология (втори език украински).

В резултат на наблюдението беше установено, че този условно наречен “нов звук [л(ÿ)]” в по-малка или по-голяма степен се поя-

явя в позициите пред задните гласни [o], [y], [a], [ъ] в началото и средата на думата, в началото на сричката, замествайки всъщност книжовният звук [л], а понякога, наподобявайки следходната гласна, се слива с нея и не се чува изобщо:

***Ла [Ља], -ла [ља]: [сѣадката детска реч, жеѣаете ли саѣата, сѣава, Шоуто на Сѣави, бяѣа роза, ѣале, езикът на мѣадите, пѣакат, пѣача, гѣасове, жеѣая, Гѣасът на Бѣѣгария, ѣаска, деля Ўаѣка, Йоѣанта, ѣавка, кдѣощава кифѣа, пий си ена коѣа, вѣадея пѣастика на тяѣото, Людин пѣанина, кѣасика, кѣасическата музика, пѣаж, вѣажжен въздух, как се гѣасува в Бѣѣгария?, вѣастите, зѣатните момичета, Сѣатина, този рейс отива ли до Мѣадост?, Борисѣав, Велисѣава, Десисѣава, бѣагодаря];
Ль [Ўь], -ль [љь]: [ѣѣчи, ѣѣчезарен, Ўѣчко, прегѣътна, сѣѣнчище, пѣътно, бѣѣснах коѣата, пѣѣх, гѣѣчка, една гѣѣтка горещо бульонче ще ви дойде добре];

Ло [Ўо], -ло [љо]: [аѣо, Гѣория, фоноѣогия, по предѣоже-нието на С. Данаиѣов, ѣоши ѣогопеди, сѣавянската фиѣ(оѣ)огия, рязко се вѣоши, сѣожно поѣожение, поведѣитеѣно накѣонение, Фѣориан, кѣонинг, зѣоба, в начаѣото бе сѣовото, водно колеѣо, сѣон, енцикѣопедия, като цяѣо, лепиѣо, гѣобадѣзация, бѣондинка, пѣощ, гѣоба, пѣоча, бѣок, бѣог, чисѣо];

Лу [Ўу], -лу [љу]: [сѣучилото се, сѣучай, ѣудница, сѣужба, ѣук, ѣуд, сѣушаме, номер ѣукс, ѣуксозен джип, сѣух люляк, кѣуб, гѣухарче, гѣух, ѣуѣа, бокѣук].

След гласните в края на сричката или в края на думата. Тоест в съчетанията:

-ал [аљ]: [маѣко, анаѣгин, постигнаѣ, интерваѣ, писаѣ, гледаѣ, алкохоѣ, квартаѣ, нормаѣно, национаѣност, нахаѣно, генераѣно, хаѣка, кандидат-президентът Каѣфин, такова усещане за студ не съм имаѣ, глѣобаѣна зима, пѣден проваѣ, чаѣга музика,];

-ол [ољ]: [боѣното ѣ, някоѣко, боѣка, моѣ (в моѣа), коѣко, тоѣкова, футбоѣ];

***Примерите са ексцерпирани от речта на наблюдаваните и поради големите размери на фразите са съкратени до думи и словосъчетания.

-ъл [л̣]: [аз съм бългaрчe, обичам нашите п̣анини зелени..., бългaрин, бългaрско момина сълзa, задб̣житeуно щe изп̣ним дб̣гa си пред Бб̣гaрия, земно кб̣бо, смисл̣, бб̣ха, нап̣нях бe, х̣анe, Пб̣на л̣дница];

-ул [л̣]: [ку̣тивирaнe, ку̣турa, куу̣, тaз гoдинa бу̣кa, дoгoдинa лoу̣кa, брaзиу̣ски сeриaу̣];

-ил [л̣]: [биу̣, сиу̣но, крoкoдиу̣, ходиу̣, Стoиу̣, бoдиу̣, фиу̣ми, биу̣кa];

-ел [л̣]: [внимaтeуно, крeм-кaрaмeу̣, приятeуски, Гoцe Дeу̣чeв, пишeу̣, Изрaeу̣, Сдeу̣кa или нe, пoбeдитeу̣, пpoизвoдитeу̣, нaкaзaтeу̣лнo дeу̣o];

-ял [л̣]: [бл̣я, цл̣я, стoял̣, пoбeл̣ял̣, тoвa нe e у̣oял̣но, тoй сe e рaзбoл̣ял̣];

-юл [л̣]: [тaз гoдинa бу̣кa, дoгoдинa лoу̣кa, зoмбюл];

-ьол [л̣]: [гьoу̣].

Направи ми впечатление това, че се очертава някаква **възрастова Л-граница** (границата между тези, които произнасят само книжовното [л], и тези, които имат потенциал да го възпроизведат, но несъзнателно предпочитат да казват новото [л(̣)]), условно обозначена с възраст около 30-годишни. Особено явно тази граница се усеща в речта на няколко поколения актьори в новите български сериали. Колкото по-възрастни са актьорите, толкова по-правилна е тяхната артикулация; колкото са по-млади – толкова артикулацията на звука [л] при тях е друга, всъщност на неговото място се чува „новото [л(̣)]“. Например актьорът от по-младото поколение ще каже: [„С̣ушай сaа, Стaврeв!“], актьорът от по-възрастното поколение ще отговори: [„Сл̣ушaм тe!“]. (Стъклен дом 2010).

Интересно е, че тази граница почти не се наблюдава при дублираните филми: турските сериали например са озвучени с правилното произношение на звука [л]. Това би трябвало да значи, че озвучаващите сериала или са от по-възрастно поколение, или с правилно, тренирано и постигнато правилно произношение.

Наблюдавайки явлението, забелязах, че то води към проблеми от различен характер. Може би в момента те са спорадични, единични или незначителни, но могат да доведат до много неразбирателства

и недоразумения. Затова на езиковедите им предстои да намерят становище по въпроса, за да може да се намерят конкретни отговори на отдавна зададени въпроси:

1) В процеса на комуникацията студентите понякога не разбират смисъла на изречението от колегите си български думи, произнесени с [ʏ] на мястото на [л]:

– появява се някакъв нов тип омофони или пароними: *млад* [мʏад] – *мулат* [муʏат], *слаб* [сʏаб] – *суан* [суʏан], *сух* [сух] – *слух* [сʏух], *клуб* [кʏуб] – *куб* [куб], *плъх* [пʏъх] – *пух* [пух], *лорд* [ʏорд] – *уърд* [уърд], *буден* [бʏден] – *блуден* [буʏден], *да получа* [поʏча] – *да поуча* [поуча], *Бог* [Бог] – *блог* [бʏог], *Део* [део] – *дело* [деʏо], *класа* (членуваната форма от клас) [кʏаса] – *коса* [коса], (същите споделяния имат и колегите по английска филология и преподавателите по английски като чужд: *lord – word, what – lot*);

– забелязват се случаи на нарушаване на правописната норма, на неправилното записване на думи, на така наречения „криво-разбран правопис“, когато л-то се пише на мястото на у и обратно – у на мястото на л. Шефката на “Логопедичен център” – Варна, Лиляна Лазарова, от опита си, придобит от работата с клиенти, забелязва, че в писмената реч детето, което не произнася правилно л, пише у или ъ. (Тончева 2007). Професор В. Мурдаров е фиксирал такива случаи, обработвайки материалите от едно голямо социологическо проучване сред младежи до 18 години, които трябва да посочат какво предпочитат да гледат по телевизията. В отговорите на няколко души той е открил имената на моделите *Клаудия Шифър* и *Синди Крауфорд* записани като: *Куаудия*, *Куалдия*, *Клалдия*, *Кралфорд*, което е сигнал, че особенният изговор влияе и при писането, и доказва, че начинът на особено изговаряне влияе и върху частичните познания за начина на писане. (Мурдаров 2006(а): 57) Справедливо забелязва Г. Падарева, че съвсем тенденциозно тази мода се налага и в Интернет. Често в социалната мрежа Фейсбук може да се прочете ‘*Какво мисуши?*’. В резултат в кандидатстудентски работи, пък и не само там, при писане вече се появяват *аут* вместо *алт* и *алдитория* вместо *аудитория*. А има и други подобни двойки, където замяната би довела до промяна на смисъла – *лобира/обира*, *получа/поуча*. (Падарева (а) 2009: 275; Падарева (б) 2009: 214). На

плаката на един от концертите на Слави Трифонов в Америка забелязах надпис „*Суави само ти си...*“. (Турне на Слави Трифонов до Америка 2010);

– наблюдавам грешките от този тип и при българските студенти, изучаващи украински език. В техните диктовки фиксирах няколко примера, в които пишат л на мястото на в (в позициите, когато то в украинския език се произнася като *Ѓ*-несричкотворно): (*галкати*, вместо *гавкати* [*гаўкати*], *жолтий*, вместо *жовтий* [*жоўтий*], *бул*, вместо *був* [*буў*], *ходил* вместо *ходив* [*ходиў*] и др.);

– украинските студенти българисти, дошли на практика в Софийския университет, още първия ден ме попитаха за значенията на често срещаните в речта на българите непознати за тях думи [*коку*] *колко* и [*маку*] *малко*. Отстрани изглежда като виц, но е факт, те понякога не чуват познатото им [л] в речта на българските си връстници;

– не може да се отрече, разбира се, и този факт, че в потока на речта същото звукосъчетание (*напр.*: *-ла*, *-ўа* и *-аа* и др.) все още може да се артикулира по различни начини в рамките на едно изречение, без да се разбира, че има някаква разлика. Ето няколко извадки от предавания по българската телевизия: *В начаЛОто тя приготвяЃА супа...*; *В оригинаЛА се запържва ЃУка, изпОЃзва се масЃО и пресен ЛУк...*; *Правиме го от два големи портокаЃА...*, *много семпЛО пюре се поЃУчава...*; *сЃАгаме маЃко пЃЪнка, ако не се ЃЪжа, горе доЛУ така, ... ходиЛА ли си в СЃОвакия, ... не е сЛОжно... СдеЃка или не? Тази изключитЕЛно аристократична рокля се изпОЃзва с ботуши от дантели...*; *Тука има една принцеса много сЃАдичка, ЛОшото е...*; *ИзключитЕЛно разкошни чанти, апЃОдисменти...*; *Даваме Ви само мАЛко време и ще се видим след рекЃАмите... ще Ви покажем една ориентаЃска приказка...*; *Ако имате кръгЃА форма на лицето... за това ли на този пръст се носи хАЃката...*; *ти изглеждаш тОЃкова миЛО...* и мн. др. (Сделка или не?; Бон Апети; Модерно.). Това свидетелства, че процесът е много динамичен и двата звука са във фаза на активна борба. А отговор на въпроса, кое

от **Л-тата** ще победи, каква сделка ще сключат те, може да даде само темпоралната дистанция, просто трябва да ги следим.

Попитах студентите филолози (съгласиха се да участват и няколко студенти медици) на възраст от 18 до 30 години (общо 47 души), които са от различни региони на България (сега живеят в София), какво мислят те по темата.

Те отговориха на 3 въпроса:

А) Дали могат да възпроизведат правилно книжовното българско алвеодентално [л]?

Б) Дали използват, казват, произнасят, предпочитат в речта си специфичното „ново“ л [љ]?

В) И ако да, каква е причината за това предпочитане?

Отговорите бяха следните:

Почти всички отговориха, че могат да артикулират книжовното [л], но в речта си в определени позиции несъзнателно и предпочитано произнасят „новото“ л [љ].

Винаги (2)

Често (17)

Понякога (16)

Рядко (10)

Никога (2)

На въпроса, защо произнасят новото [л (љ)], те посочват различни причини:

Най-честата е:

а) защото така съм свикнал(а):

– от мал/ъ/к(а);

– в някои думи да казвам така;

– това е несъзнателно;

– и така съм го научил;

– по навик;

– и не мога да се отуча;

– и не ми прави впечатление, че не е правилно;

– и не се замислям как трябва да звучи правилно;

б) защото така сме го чували от родители, приятели, учители, оттам сме се научили по този начин, да изговаряме;

в) защото не мога да кажа другото (правилното); нямам идея защо, но не ми се получава; труден е за произнасяне другият (правилният) звук [л];

г) защото в Западна България се говори така;

д) за да се шегувам с хората, които произнасят [уъ].

Въз основа на моите анкети и на споделеното във форума на BG-Mamma, се опитах да си дам отговор, какво точно е станало причина за промяната в артикулирането на звука [л]. Въпреки че студенти не са посочили отговор „говорен дефект“, много от участниците във форума определят неправилната артикулация точно като дефект.

ГОВОРЕН ДЕФЕКТ? МЪРЗЕЛИВА УСТА?

«Л»-то е много широко разпространен дефект от мързеливи уста. Аз също понякога казвам «уъ», споделя участничка във форума. (<http://www.bg-mamma.com>). Тя не усеща неправилната си артикулация, но е забелязала, че мъжът ѝ, който не е българин, научава от нея думите с „уъ“, което според нея е потвърждение на това, че тя има неправилна артикулация, „дефект“. Това определяне поддържат лекари логопеди и дефектолози, които най-активно обсъждат това явление в България. Специалистите, наблюдаващи речта на учениците с неправилната артикулация на звука [л(ъ)], отбелязват, че този дефект се среща най-често в районите с твърд говор и по-малко се забелязва в районите с по-мек говор. По тази причина патологията се среща при твърдите звукосъчетания: [ла], [ло], [лъ], а не при [ле], [ля]. Логопеди утвърждават, че това е така нареченият „ламбдацизъм“ – често срещан речев дефект, който се състои в неправилното произнасяне на звука [л]. При този вид патология се наблюдава пълно отсъствие или погрешно произнасяне на този звук. Наблюдават се различни форми на ламбдацизъм: 1). Липса на звук [л]; 2). Меко произнасяне на звук [л]; 3). Интердентално [л]; 4). Лабиално [л]; 5). Рядко срещан случай е, когато се чува неопределен звук като: [гх], [вгкх]. (Артикулационна 2011). Интересно е защо точно четвъртата разновидност на дефектното [л], а не друга е станала толкова популярна? В сайтовете на българските дефектолози може да се намери информация за това, че половината от абитуриентите и абсолвентите не произнасят [л] така, както

е описано в учебниците по българска фонетика. Българската фонетика гласи, че според мястото на учленение на съгласните в българския език звукът [л] се отнася към групата *алвеолни съгласни*, които се учленяват на алвеолите с участието на предния език. Книжовното българско [л] е алвеодентално, за неговото учленение предната част на езика установява преграда или проход с ниската част на алвеолите и съседните части на горните резци. (Тилков, Бояджиев 1990: 75). А „новият“ звук [л(ǃ)] повече прилича на билабиален съгласен, за чието учленение долната устна е в контакт с горната устна.

С оглед на масовостта на явлението можем ли да наречем този „масов ламбдацизъм“ – „дефект“? В момента все повече хора предпочитат това „дефектно“ произношение и количеството на „дефектноворещите“ се увеличава независимо от районите с твърд или мек говор, независимо от това дали речта е официална, разговорна, публична, излъчена по телевизията. Във връзка с това ми се стори за много добро, точно и подходящо едно изказване от форума: *Мъжът ми, който е сърбин, след първата си година в България каза: “Абе вие к’во, да не би цялата държава да имате говорен дефект?!”*

Докато едни се мъчат с „говорен дефект“, другите се подиграват на „диаект“.

ДИАЛЕКТ? ШЕГА? ПОДИГРАВКА?

Много от наблюдаваните (особено софийнци) са склонни да смятат и понякога дори са убедени, че става дума за „западнобългарско“, „пернишко“, „диалектно“ [л]. Истината е, че в някои западнобългарски диалекти се среща по-твърд изговор на звука [л] или билабиалното [w], или дори [y] пред предна гласна (Мурдаров 2006(а): с. 58; Найденова 1998: с. 197; Падарева 2009(а): с. 275; Попов 2004; Холиолчев 1974: с. 33). В статията си „Стилистиката на произносителните практики в българската реч“ професор Д. Попов детайлно описва и илюстрира произносителни стилове в българската реч. Според автора такава артикулация е характерен фоностилистичен западнобългарски изговорен вариант на сегментно равнище. Редовната употреба на твърдото билабиално л = [л] в Пернишкия край предизвиква насмешка сред останалите носители на българския език и често се възприема като маниерен изговор, напр. [lé сно né ма], [né

ма lá боо кó পেle]. (Попов 2004). Тук можем да добавим и изрази, с които българите често се шегуват: **[пниуе със зеуе]**, **[уеуе мауе]**, както и единични случаи като **[уихва]**, **[Маучко Паучко]** (Мурдаров (б) 2006: с. 58) Подчертано иронизиране и пародирание на тази изговорна особеност, пораждаща ярък фоностилистичен ефект, се наблюдава в речитатива на песента “Скакалец”, изпълнявана от групата “Хиподил” (Попов 2004). Това явление, сочи Попов, се е превърнало дори във фоностилистичен “хит” в разговорната практика, когато говорещият преследва постигането на ярък комичен ефект в изказа си и това се потвърждава от много примери. Специалното „пернишко“ **[ɨ]** действително е много популярно и популяризирано не само от цитираната песен, но и от развлекателните предавания като „Пълна лудница“, „Шоуто на Слави“ и много други репортажи по телевизията и в Интернет. Поради популярността си то е започнало да се смесва с така нареченото „ново“ („мързеливо“, „дефектно“) **[л]**. Според В. Найденова фонетичната стойност на „новия“ звук **[л(ʝ)]** може да се определи като еквивалент на билабиалното **[ɨ]** в някои северозападни говори, но забелязва, че двата звука са качествено различни, че не съвпадат нито в етимологичните си, нито в морфологичните си корени.

Някои преподаватели и учени са склонни да казват че, „новото“ **[л(ʝ)]** е стилистичен маркер.

СТИЛИСТИЧЕН МАРКЕР?

От многото примери се убедих, че белегът *маркираност* и *немаркираност*, под който Д. Тилков, Д. Попов разбират обработеност или необработеност на звуковите средства, взискателно или невзискателно произношение, изговор, близък или отдалечен от правоговорните норми (Попов 2004; Тилков 1974: с. 44), вече не е от значение при появата на така нареченото „ново“ **[л(ʝ)]**. То се употребява съвсем несъзнателно и в **маркирания**, които се характеризира с обработеност на фонетичните компоненти на фразата и със значителна напрегнатост на говорния апарат, обуславящ оптималната артикулация на звуковете в речта и изискванията на правоговорната норма се спазват максимално, и в **немаркирания**, битово-разговорен, непринуден стил, който е произносителната практика на ежедневието – в сферата на битовото общуване и трудовата дейност,

в семейството, в компания сред приятели и т.н., на него липсва обработеност на фонетичните компоненти, а обичайната форма на неговата реализация е диалогичната (чрез последователност от реплики), при която събеседниците не полагат особени усилия за гризлив изговор на сегментните единици (*дефинициите на маркирания и немаркирания стил са по Попов 2004; Тилков 1974: с.44–45*). Има го и в регионалните изговорни типове, и в различните други дискурси, посочени от Д. Попов: дискурса на травеститите, на спортните коментатори, на рекламата и в дискурса на младежкия сленг.

МОДА, МАРКЕР ПРЕСТИЖНОСТ, МАНИЕРНИЧАНЕ, ПОДРАЖАНИЕ?

Като ученичка всички изговаряхме правилно л и по едно време стана модерно да се уъка. И от тогава това уъ навлезе като нормално л, споделя участничката във форума (<http://www.bg-mamma.com>). Като феномен изследваното явление е популярно в София и околностите ѝ. През годините се натрупва в речта на деца, ученици и младото поколение, постепенно нараства и започва да се проявява редовно и масово. Защо? Защото, както отбелязва на един социолингвистичен семинар лвовската българистка Олга Албул, влизайки в средите на младите журналисти в радиото и телевизията, в училището, в университета в София, чрез речта на образовани и преуспели хора, журналисти, преподаватели, учители, такова произношение става модно и е един от „маркерите“ на столичната, „престижна“, модна, правилна реч, благодарение на което се разпространява из цялата страна. (Албул 2007). Така проговарят всички: родители, учители, водещи в телевизията, любимите герои във филми, така заговори рекламата, която най-вече ни се набива в главите. Това, което се повтаря натрапчиво, се забелязва и ни кара да го следваме: Отдавна искам да ви питам нещо, но моментът назира, когато рекламата на Вивател ме изкара извън релси! Един се пули и крещи: БезпУатно!, (Bg-mamma). Сигурно по някой от телевизионните канали сте гледали реклама за сапуна «Dove», в която една млада жена обяснява как с него кожата ѝ е станала така гУадка и еУастична. (Мурдаров 2001: 23).

Днес със сигурност може да се каже, че повечето кумири на българските младежи: телевизионни водещи, певци от различни

стилове, музиканти, спортисти изговарят точно това „ново“ [Л]. Този звук се налага съвсем последователно и се възприема като пример за подражание за техните фенове, довежда до механично несъзнателно копиране на тяхната реч, до езикова мода. Така модата в речта допринася за утвърждаването на странния изговор.

Въпреки че няма достатъчно основания и доказателства, предполагам, че една от причините за установяването на така нареченото „ново“ [л(ÿ)] в речта на младите е ранното и активно обучение по английски език, в който има подобен звук. Подозрения за чуждоезиково влияние върху разпространението на явлението има и В. Мурдаров. (Мурдаров 2001: 24).

Условно нареченото „ново“ българско [л(ÿ)] се нарича от българите по различен начин: „уь-то“, „дефектно л“, „мързеливо л“, „проблемно л“, „неправилно л“, „лигаво л“, „детско л“, „диалектно л“, „пернишко л“, „западнобългарско л“, „модно л“, „английско w“, „полско i“, „твърдо л“, „лабиално л“, „билабиално л“, сега съм убедена, че всички тези Л-та имат различна история и причините за тяхната поява са различни. Но със сигурност всички те (в по-малка или в по-голяма степен) имат своя принос или пък са станали причина за появата в речевия дискурс на българите на този „нов“ звук [л(ÿ)]. Появата му според мен се крие във формулата:

Дефект + Мързел + Диалект + Насмешка + Лигавщина + Мода = „Нов“ звук [л]

НОВ ЗВУК ИЛИ НОВА ФОНЕМА?

Лингвистите В. Мурдаров, М. Георгиева, Г. Падарева са на мнение, че има смисъл да се обърне по-сериозно внимание на коригирането на неправилната артикулация, което може да я „излекува“, защото в противен случай може да се стигне до там, че след известно време тъкмо новият звук да се наложи като характерен за българската звукова система, а доброто старо [л] да бъде определяно като изключение в речта на отделни по-възрастни хора. (Георгиева 1983: с. 26; Мурдаров 2001: с. 24; Падарева 2009(а): с. 275). Взимайки предвид количествените натрупвания и лавинообразното нарастване на явлението, мисля, че този процес вече не може да бъде спряен, и съм съгласна с прогнозите на В. Найденова, която смята, че този алофон

с некнижовен, субстандартен, „дефективен изговор“, ще се наложи като редовен и правилен поради масовостта си. А това неминуемо ще доведе до появата на нова фонема в звучащата българска реч, макар и в извънкодифицираното произношение. Постепенно от спорадичен факт, от индивидуален или групов алофон това произношение ще се трансформира в норма, закономерност. (Найденова 1998: с. 199).

Логичният извод е, че некнижовен в момента звук, групов вариант на фонемата л, след време изцяло ще замени старата фонема. Отначало тя ще се установи в речта, а после ще се наложи да бъдат прегледани и артикулационните ѝ стойности и в езика. Разбира се, явлението трябва да бъде проверено чрез специалните социологични и фонетични изследвания, описано, фиксирано и обявено в специално езиковедско становище. Въпросът на кодификацията на фонемата е въпрос на време. Съдбата на тук условно нареченото „ново“ [л(ʏ)], е в устата на българите и в ръцете на българските езиковеди.

БИБЛИОГРАФИЯ

Албул 2007: Албул О. Мовна иновация, мовна мода і тенденції розвитку мов. // Доповідь виголошена на IV Всеукраїнському соціолінгвістичному семінарі, 15 травня 2007 року.

Албул 2010: Албул О. Поняття мовна мода як соціо- й лінгвокультурна категорія. // Мова і суспільство. Випуск – Львівський національний університет імені Івана Франка. – С. 21–30.

Алексова 2001: Алексова К. Съвременният българин за своя език (езикови атитюди и езикова йерархия). *Българският език през XX век*. София, Акад. изд. “Проф. М. Дринов”/ Изд. “Пенсофт”, 367–376. // <http://www.bgspeech.net/publications/Lekcija%20za%20atitjudi.pdf>, 1–19.

Артикулационна патология. 02.05 2011.// <http://logoped.allelectronicsshoping.com>

БезпУатно? 28 Май 2007.// <http://www.bg-mamma.com>

Георгиева 1983: Георгиева М. Правилна и звучна българска реч.– София: Народна просвета. – 61 с.

Мурдаров 2006(а): Мурдаров В. Болното л. // 99 съвета за българския правоговор. София, Просвета, 56–58.

Мурдаров 2007: Мурдаров В. Заболяването на “муадите”.// Още 99 езикови съвета. София, Просвета, 19–20.

Мурдаров 2006(б): Мурдаров В. «Пиуе със зеуе»././ 99 съвета за българския правоговор. София Просвета, 58.

Мурдаров 2001: Мурдаров В. «Суадката» детска реч././ 99 езикови съвета. София, Просвета, 23–24.

Найденова 1998: Найденова В. Една «модна» тенденция на фонетично равнище в съвременния български език (нова фонема или преходна мода).// Пловдивски университет «Паисий Хилендарски» – България, Научни трудове, Филологии, 1998, Т. 36, Кн. 1, 197–200.

Падарева 2009(а): Падарева Г. За (не)спазването на правоговорната норма в медиите././ Годишник на Филологическия факултет, Том 7, ЮЗУ “Неофит Рилски”, 274–280.

Падарева 2009(б): Падарева Г. Най-често срещаните езикови грешки в медийното пространство, или кой налага правилата – медиите или езиковедите././ Паисиеви четения 2009, Език-литература-обществени институции. Научни трудове, том 47, кн. 1, сб. Б, Пловдив, 212–220.

Помощ. Не мога да казвам Л. 14 януари 2011, (Прочетена 3814 пъти).// <http://www.bg-mamma.com>

Попов 2004: Попов Д. Стилистика на произносителните практики в българската реч. <http://liternet.bg/publish/10/dpopov/stilistika.htm>

Тилков 1974: Тилков Д. Правоговорната норма и изговорът в телевизионните предавания. // Проблеми на българската книжовна реч. София, Наука и изкуство, 1974, 38–45.

Тилков, Бояджиев 1990: Тилков Д. Бояджиев Т. Българска фонетика. Трето издание. София, Наука и изкуство, 1990, 236.

Тончева Д. Говорен проблем мъчи всяко второ дете. 05 ноември 2009. // <http://www.trud.bg/Article.asp?ArticleId=272642>

Холиолчев Х. За речта на говорителите, редакторите, репортьорите, и кореспондентите, на радио София././ Проблеми на българската книжовна реч. София, Наука и изкуство, 1974, 30–37.

ABOUT A PHONETIC PHENOMENON IN THE CONTEMPORARY BULGARIAN COLLOQUIAL SPEECH HEARD BY A FOREIGNER

Olga Soroka
(Lvov, Ukraine)

The article is about a phonetic phenomenon in the speech of contemporary Bulgarians – appearance of new articulation of the sound [ɲ], possible sources of its origin, scale of its distribution, proposal and prognosis for its future.